

Preventie en bestrijding van brand in bos- en natuurgebieden

JOHNNY CORNELIS, Agentschap voor Natuur en Bos

Iedereen herinnert zich nog de grote bos- en heidebrand op de Kalmthoutse Heide in mei 2011 (Figuur 2 en 3). Zowat 460 ha natuur- en bosgebied gingen in de vlammen op en het duurde verschillende dagen eer de brand onder controle was. Twee weken eerder waren er ook al grote branden geweest op het militair domein van Meeuwen-Gruitrode en op de Mechelse Heide in Maasmechelen. Normaal denkt men bij grote bosbranden eerder aan Zuid-Europa, maar het opwarmende klimaat en de bijhorende aanhoudende droogteperiodes zouden er wel eens kunnen voor zorgen dat het ook in Vlaanderen eerder regel dan uitzondering wordt. Hoe gaan we daar mee om en vooral, wat kunnen we doen om het risico zoveel mogelijk te beperken?

Inleiding

De meeste natuurbranden ontstaan door menselijke activiteiten. Eén weggegooide sigarettenpeuk kan al genoeg zijn om een groot gebied te laten afbranden. Een weggegooide fles of een ander stuk glas werkt, als de zon erop schijnt, als een vergrootglas en kan zo een brand veroorzaken. Ook onze auto kan brandgevaar opleveren. De katalysator, die vaak aan de onderkant zit, wordt erg heet. Door de auto in droog, hoog gras te parkeren, kan dat in brand vliegen. Onvoorzichtigheid bij het barbecueën of het maken van een kampvuur spreekt voor zich. Helaas komt ook opzettelijke brandstichting voor. Soms is er een natuurlijke oorzaak, bijvoorbeeld bij een blikseminslag.

De hevigheid van de brand wordt vooral beïnvloed door het type begroeiing en de weersomstandigheden. Zo zijn droge heide en naaldbos erg brandgevoelig, zeker bij aanhoudende droogte en wind. Een natuurbrand kan zich in een droge periode snel en onvoorspelbaar ontwikkelen. De bestrijding is vaak lastig, omdat bluswater meestal van elders moet worden aangevoerd en de wind

Figuur 1: Brand op de Oudsberg. © ANB – Karel Flipkens

de brand aanwakkert. Het gevaar bestaat dat mensen – wandelaars, fietsers, campinggasten – verrast worden door het vuur en worden ingesloten. Grote natuurbranden veroorzaken ook heel wat ecologische en economische schade.

Om te voorkomen dat er brand ontstaat in brandgevoelige vegetaties worden een aantal maatregelen genomen. Hierbij is het van het allergrootste belang om de bevolking te sensibiliseren. In bepaalde periodes van het jaar is het risico op brand groter dan in andere. Hoe meer mensen zich van het brandgevaar bewust zijn, hoe kleiner de kans dat er zich een grote brand kan ontwikkelen. Het brandrisico in bos- en natuurgebieden wordt dagelijks berekend en gemeten aan de hand van de meteorologische toestand. Afhankelijk van het brandrisico zijn er met de hulpdiensten vier alarmfases afgesproken met elk een specifieke kleurcode.

Figuur 2: Brand op de Kalmthoutse Heide. © ANB – Dirk Bogaert

Kleurcodes

Het brandrisico in bos- en natuurgebieden wordt geëvalueerd aan de hand van een brandwaarschuwingsindex (BWI), berekend door de Meteowing Luchtmacht met meetapparatuur in Deurne, en de M8-index berekend door een Ekopower-meetstation op het Klein Schietveld in Kapellen. Hieraan worden vier opeenvolgende alarmfases gekoppeld, uitgedrukt in kleurcodes groen – geel – oranje – rood. Naargelang de kleurcode worden er verschillende preventiemaatregelen genomen. Deze maatregelen gaan van het bezetten van de brandtorens tot uiterste paraatheid en eventueel preventief op het terrein patrouilleren door brandweerdiensten. Het Agentschap voor Natuur en Bos meldt de alarmfases intern en aan de dienst Hulpverlening en Noodplanning die daarop via het hulpcentrum 100 de hulpdiensten verwittigt. De berekening van het brandrisico is specifiek gericht op brandgevaarlijke natuurterreinen zoals droge heide en naaldbossen.

GROEN

Weinig gevaar (BWI 0 tot 11; M8-index 0 tot 44)

Een natuur- en bosbrand kan zich steeds voordoen, doch de uitbreiding van de brand zal niet van die aard zijn dat er bijzondere maatregelen dienen getroffen te worden. Als er een brand uitbreekt, rukt de brandweer uit op normale sterkte.

GEEL

Gevaar (BWI 12 tot 35; M8-index 45 tot 54)

De natuur- en bosgebieden beginnen droger te worden waardoor het risico op brand groter wordt. Beheerders en brandweer zijn extra waakzaam. Brandtorens worden bemand van 11 tot 19 u op zaterdag, zondag en feestdagen. Bij hogere BWI-waarden en/of bij verhoogd risico i.v.m. vakantieperiodes kunnen de brandtorens ook op weekdagen bemand worden (van 13 tot 18 u). Jeugdkampen worden door de boswachters preventief bezocht en tot voorzorgsmaatregelen aangemaand.

ORANJE

Groot gevaar (BWI > 36; M8-index 55 tot 74)

Het is erg droog en brandgevaarlijk in de natuurgebieden. Voorzichtigheid is geboden. Roken in natuurgebieden en bossen wordt ten stelligste afgeraden. Kinderen worden best niet zonder toezicht in het terrein gelaten. Beheerders en brandweer zijn extra waakzaam. Brandtorens worden bemand van 11 tot 19 u op zaterdag, zondag en feestdagen en van 11 tot 18 u op weekdagen. Tijdens de uren dat de brandtorens bemand zijn, zijn er minstens twee boswachters per regio stand-by en bereikbaar via GSM. Boswachters ontgrendelen poorten in brandgevoelige natuur- en bosgebieden en controleren de toegankelijkheid van toegangswegen tot de gebieden. Ze besteden een vergroot gedeelte van hun toezichtrondes prioritair in de brand-

Figuur 3: Kalmthoutse Heide na de brand van mei 2012. © ANB – Dirk Bogaert

gevoelige natuur- en bosgebieden. Jeugdkampen worden dagelijks bezocht en machtigingen tot het houden van kampvuren kunnen worden ingetrokken. De dienstwagens van de boswachters worden uitgerust met een extra brandblusser en een zandschop. 4x4 dienstvoertuigen en tractoren worden stand-by gehouden. De celverantwoordelijke Beheer van het ANB brengt de arrondissementscommissaris, bevoegd voor de noodplannen, op de hoogte van het verhoogd brandrisico. Als er een brand uitbreekt, rukt de brandweer versterkt uit met meer materieel en mankracht.

ROOD

Extreem groot gevaar (BWI > 36 en veel wind; M8-index > 75)

Het is extreem droog en brandgevaarlijk in de natuurgebieden. Om veiligheidsredenen wordt de toegang tot het gebied afgeraden. Er kan eventueel beslist worden tot sluiting van de bossen en natuurterreinen voor het publiek op basis van art. 105 en 106 van het Bosdecreet en art. 35 van het Natuurdecreet. Het Agentschap voor Natuur en Bos is echter geen voorstander van het afsluiten van natuurterreinen. De aanwezigheid van mensen op het terrein zorgt er net voor dat hulpdiensten snel op de hoogte gebracht worden waardoor in een vroeg stadium kan geïnterveneerd worden. Bovendien zorgt het ook voor sociale controle onder burgers om risicogedrag bij te sturen. Het gevaar voor het aanwezige publiek wanneer er toch brand

zou uitbreken is beperkt, juist doordat hulpdiensten snel ter plaatse zijn, natuurterreinen voldoende ontsloten zijn en burgers via gsm contact kunnen opnemen met hulpdiensten om hen desgevallend te ontzetten uit het gebied. Dat betekent wel dat een gerichte en consequente communicatie om burgers aan te sporen tot verantwoord en voorzichtig gedrag absoluut noodzakelijk is. Beheerders en brandweer zijn zeer waakzaam. Brandtorens worden bemand van 11 tot 19 u op zaterdag, zondag

Figuur 4: Infobord met aanduiding van het brandgevaar. © Karin Gielen

en feestdagen en van 11 tot 18 u op weekdagen. Er wordt overleg gepleegd door de celverantwoordelijke Beheer met de arrondissementscommissaris om eventueel algemene maatregelen voor heel de provincie uit te werken. De boswachters stellen hun routineopdrachten uit en besteden in hoofdzaak hun inzet en tijd aan het uitvoeren van toezichtrondes inzake brandgevaar. Als er een brand uitbreekt, rukt de brandweer altijd uit met groot materieel en extra mankracht.

Voor een aantal grote natuurgebieden zoals bijvoorbeeld de Kalmthoutse Heide of het Klein Schietveld en Marum zijn er in het gebied speciale infoborden waarop de alarmfase aangeduid wordt (Figuur 4). Zo worden de bezoekers attent gemaakt op de fase van het brandgevaar om hen enerzijds aan te zetten tot voorzichtigheid en hen anderzijds te wijzen op het veiligheidsrisico. In periodes van verhoogd brandgevaar wordt iedereen opgeroepen om extra alert en voorzichtig te zijn.

Preventieve maatregelen

Heel wat grote natuur- en bosgebieden worden in een aantal brandvakken ingedeeld die van elkaar gescheiden worden door brandwegen of brandgangen. Deze zijn niet altijd voldoende breed om een brand tegen te houden maar werken wel brandvertragend en bieden mogelijkheden tot ontsluiting voor de hulpdiensten.

Een **brandweg** is een verharde weg die niet alleen dient om brand te voorkomen of te vertragen, maar die ook als rijweg gebruikt wordt, bijvoorbeeld door de brandweer. Brandwegen zijn altijd toegankelijk met voertuigen. Ook recreanten en beheerders kunnen er gebruik van maken. Maar brandwegen hebben nadelen. Ze verstoren de natuur: waar een verharde brandweg is, kan er geen vegetatie groeien. Boven-

dien zijn ze duur in aanleg en in onderhoud. Je kunt er dus beter niet te veel aanleggen. Het is ook aangewezen om stroken naast de brandwegen strooiselvrij te maken en te houden. Strooiselvrije stroken zijn brandveilig en zullen de uitbreidingsmogelijkheden van een brand dus beperken. Bovendien bieden dergelijke stroken goede ontwikkelingskansen voor jonge heide en heischrale vegetaties. Dus ook ecologisch is het te verantwoorden.

Een **brandgang** (Figuur 5) is een strook van 10 à 15 meter breed waarvan de vegetatie kort is gemaaid of die onbegroeid is (door frezen). Eventueel zijn de bermen ook iets korter gemaaid. Belangrijk is dat er geen uitgraving plaatsvindt bij de aanleg, om een drainage-effect te vermijden. Brandgangen worden niet of minder als toegangspaden gebruikt door recreanten. De kost bij aanleg en onderhoud is gering. Ze beperken de uitbreidingsmogelijkheden van branden maar verhogen wel de toegankelijkheid tot het gebied in geval van brand. Brandgangen verstoren de natuur niet maar betekenen een pluspunt voor de biodiversiteit. Zo bieden ze kans aan de ontwikkeling van heischrale graslanden. Onbegroeide brandgangen zijn dan weer interessant als jachtgebied voor nachtzwaluw.

Een andere preventieve maatregel in brandgevoelige naaldbossen is de aanleg van een **loofhoutsingel of bosrand**. Loofhout is immers meer brandwerend dan naaldbos. Het terugzetten van het hoog opgaand naaldbos en vervangen door een bosrand die bestaat uit loofhout op plaatsen waar er een gevaar op overslag vanuit het bos naar bewoning of kwetsbaar gebied zou bestaan, leidt dus tot een verhoging van de brandveiligheid.

Inzet van **begrazing** met schapen of runderen op open of halfopen terreinen verhindert strooiselopbouw van bijvoorbeeld pijpenstrootje. Hierdoor vermindert het brandbaar materiaal en dus ook de brandgevoeligheid. Maaien is ook mogelijk, maar dat is een stuk arbeidsintensiever.

Verdroging van het terrein dient zoveel mogelijk vermeden te worden. Men moet er dus voor zorgen dat de grondwatertafel op peil blijft. Eventueel kan men het terrein **vernatten** door het dempen van een aantal afwateringssloten en -grachtjes.

In grote natuur- en bosgebieden die moeilijk bereikbaar zijn, is het aangewezen om **vennen of vijvers** aan te leggen zodat er altijd bluswater voorhanden is in geval van nood.

Bijzondere Nood- en Interventieplannen

Mocht er toch brand uitbreken, dan zijn er ook maatregelen genomen om de bestrijding te optimaliseren. Zo hebben de gemeenten Brasschaat, Brecht, Essen, Kalmthout, Kapellen en Wuustwezel een Bijzonder

Figuur 5: Brandgang op het Groot Schietveld. © ANB – Guy Heutz

Nood- en Interventieplan Bos en Heide opgesteld. Dit plan duidt aan hoe brandweer, politie en andere hulpverleners te werk zullen gaan om een eventuele brand op het Groot en Klein Schietveld, de Kalmthoutse Heide en de Brechtse Heide zo snel mogelijk onder controle te krijgen. Jaarlijks vindt er onder coördinatie van de brandweer een overleg plaats om de bestaande afspraken op te frissen en eventuele gewijzigde informatie (contactgegevens, beschikbaarheid van nieuw instrumentarium, enz.) uit te wisselen. Ook in andere gemeenten met grote bos- en natuurgebieden bestaan er gelijkaardige nood- en interventieplannen.

Het Agentschap voor Natuur en Bos heeft een draaiboek noodplanning met duidelijke afspraken over de procedure die gevolgd wordt bij alarmfases en de rol en taakverdeling van alle ANB-medewerkers tijdens interventies. Bij uitbreken van branden worden de terreinmensen maximaal gemobiliseerd. Bij extreme branden tijdens het weekend worden ook boswachters zonder weekenddienst maximaal opgeroepen ter ondersteuning bij de brandbestrijding en ten behoeve van extra toezicht in alle brandgevaarlijke gebieden. Tijdens de brandbestrijding staan de leidinggevend (celhoofd of regiobeheerder) in voor afstemming en coördinatie van de inzet van terreinpersoneel van het ANB vanuit de commandopost. De boswachters en eventuele arbeiders worden op het terrein ingezet om de interventiediensten te begeleiden en om mogelijke opflakeringen van de brandhaarden te signaleren.

Omdat het op de kaarten van het Nationaal Geografisch Instituut (NGI) niet altijd duidelijk is of het gaat over een wandelpad of over een verharde weg toegankelijk voor (zwaardere) voertuigen, is men in de provincie Limburg gestart met de opmaak van een gedetailleerd kaartenregister. Het is de bedoeling dat voor alle grote natuurgebieden in Limburg gestandaardiseerde kaarten worden opgemaakt met inrijwegen, afspraakplaatsen, waterpunten, De kaarten zullen in verschillende formaten ter beschikking worden gesteld aan alle hulpdiensten en geïntegreerd worden in ieders GIS-systeem. Tevens wordt

Suggesties voor terreinbeheerders

- Vermijd verdroging door de grondwatertafel op peil te houden.
- Zorg voor voldoende gevarieerd loofhout, wat minder brandgevoelig is dan naaldhout.
- Zorg voor een goede ontsluiting: voldoende brede brandwegen of brandgangen die goed onderhouden zijn.
- Zorg voor strooiselvrije stroken, eventueel in combinatie met brandwegen of brandgangen.
- Vermijd brandbaar materiaal (strooiselophoping, kruinhout, ...) in een strook van 10-20 m rond picknick- en parkeerplaatsen en langs drukbezochte wandelpaden.
- Neem contact op met de brandweer en bezorg hen gedetailleerd kaartmateriaal en je contactgegevens en eventueel een reservesleutel van baren die het gebied afsluiten.

Suggesties voor recreanten

- Parkeer je auto niet boven brandbaar materiaal, zoals hoog, droog gras of een andere droge vegetatie.
- Rook niet in natuurgebieden. Als je toch rookt, maak je peuk nat voordat je ze in de vuilnisbak gooit.
- Hou je met barbecuën, het maken van kampvuren en het aansteken van vuurkorven aan de richtlijnen gegeven door de boswachter en doe dit enkel op een niet-brandbare ondergrond.
- Neem steeds een gsm mee als je een bos- of natuurgebied in trekt.
- Bel bij brand 112, probeer niet zelf te blussen en zoek de openbare weg of de bebouwde kom op.

er een systeem uitgewerkt met MUG-afspraakplaatsen met unieke codes, zodat een natuurbezoeker bij calamiteiten vlot bereikt kan worden door de hulpdiensten. In de provincie Antwerpen bestaan dergelijke kaarten al voor belangrijke natuurgebieden als de Kalmthoutse Heide en het Groot en Klein Schietveld. Bij de brand op de Kalmthoutse Heide hebben deze kaarten het werk van de hulpdiensten aanzienlijk vergemakkelijkt. ■

AltiplanoBooks.be

Unieke gidsen en naslagwerken voor natuurliefhebbers

maakt je natuurbeleving nog intenser!

- > ruimste assortiment gidsen & naslagwerken
- > ook moeilijk vindbare items!

Bestel met korting:
www.altiplanobooks.be

10% korting voor VDB-leden